

George Mounin, *Istoria lingvisticii*, Traducere și postfață de Constantin Dominte, Editura Paideia, 1999

Editura Paideia oferă cititorilor români (cu sprijinul Ministerului Francez al Afacerilor Externe și al Ambasadei Franței în România) versiunea în limba română a două volume apărute în colecția “Le linguiste”, dirijată de André Martinet, intitulate *Histoire de la linguistique. Des origines au XXe siècle* (1967) și *La linguistique du XXe siècle* (1972) al căror autor este Georges Mounin. Versiunea românească, reunind cele două volume, se datorează în egală măsură traducătorului (și postfațătorului) Constantin Dominte, un admirator constant al omului și lingvistului G. Mounin. Întreprinderea traducătorului este un act recuperator (dar nu tardiv) deși din literatura de specialitate nu lipsesc studiile de istorie a lingvisticii (*Scurtă istorie a lingvisticii* de Al. Graur și Lucia Wald, 1961, 1965, 1977; *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*, de Lucia Wald, 1998; *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*, 1997, 1999; *Reflecții asupra limbajului din antichitate până la Kant*, 1998, de Constantin Frîncu). Traducătorul este animat de o triplă motivație: “mai întâi, pentru a face cunoscut și în veșmînt lingvistic românesc un alt mod de a vedea desfășurarea în timp a științei limbii; apoi, pentru răsunetul de care ea s-a bucurat, în Franța și în alte țări de limbi neolatine; în sfîrșit, dar nu în ultimul rînd, pentru generoasa accesibilitate a textului...” (Notă asupra versiunii române, p. VI).

Partea I are capitole ierarhizate după criteriul cronologic (*Antichitatea, Evul Mediu, Epoca Modernă, Secolul al XIX-lea*), al V-lea capitol stabilind relația cu partea a II-a a lucrării – *Spre lingvistica secolului al XX-lea*.

În *Introducere* la partea I, G. Mounin trece în revistă cîteva istorii ale lingvisticii pe care le consideră, fără a le nega meritele, insuficiente “pentru cititorul de astăzi, fie că sînt prea rapide, fie că sînt prea vechi, fie că nu sînt centrate pe lingvistica generală propriu-zise” (p. 5).

Istoria lingvisticii, concepută, de regulă, ca istorie a transmiterii ideilor și teoriilor lingvistice, adică o istorie o surselor, a influențelor, a genealogiilor intelectuale, trebuie să devină, în opinia lui G. Mounin, o istorie cauzală mai completă și mai profundă care să țină socoteala, prudent, de influența structurilor sociale asupra nevoilor cunoașterii lingvistice sau asupra direcțiilor practice rezultate din curiozități lingvistice.

Împotriva direcției generale stipulate de tradiția Societății de Lingvistică din Paris, G. Mounin pornește de la preistoria preocupărilor asupra limbii, de la o problemă “nonlingvistică” – originea limbajului, întrucît “istoria speculațiilor și cercetărilor cu privire la această origine trebuie să ocupe un loc într-o istorie a lingvisticii” (p.16).

Acordînd un spațiu amplu antichității, G. Mounin consideră că “lingvistica nu izbucnește în secolul al XIX-lea ca o furtună din senin” (p.25), ci că ea a fost pregătită de toată reflecția anterioară asupra limbajului. Recursul la antichitate debutează cu subcapitolul *Egiptenii* în care autorul consacră un spațiu important originii și dezvoltării scrierii, scriere care reflectă structura limbii. Referindu-se la egipteni, G. Mounin opinează că “fiecare popor inventator al unei scrieri a putut deveni conștient de structura limbii lui”(p.27), în acord cu observația lui A. Meillet că “oamenii care au inventat și perfecționat scrierea au fost mari lingviști și ei sînt aceia care au creat lingvistica” (ibidem). Fonogramele egiptene par să deceleze o percepere a silabei, dar scrierea nu este consonantică; autorul se îndoiește că egiptenii ori sumero-akkadienii sau chinezii ar fi atins stadiul analizei lingvistice a celei de-a doua articulații a limbajului.

Deși “cu India antică întîlnim prima reflecție manifestă a oamenilor asupra limbajului și, mai ales, prima descriere a unei limbi ca atare” (p.47), sanskrita nu conduce la noțiunea de fonem. G. Mounin detaliază celelalte merite ale epocii lui Panini: analiza cuvîntului în moneme, degajarea noțiunii de rădăcină, distingerea verbului de nume, conștiința noțiunii de metalimbaj etc.

Introducând pentru prima oară fenicienii în istoria lingvisticii, autorul are în vedere contribuția acestora la inventarea alfabetului. Lingvistul francez atrage atenția asupra faptului că vocabula alfabet evocă două lucruri diferite: o tehnică de notare a limbajului prin litere (consoane, la fenicieni) și o analiză lingvistică exhaustivă a unităților fonice minimale, iar fenicienii au inventat numai primul dintre aceste lucruri (p.54).

De pe o poziție materialistă declarată, G. Mounin expediază în câteva rînduri “curiozitatea lingvistică la evrei”, amintind ironic “mitul banal” al creării lexicului *ex nihilo* și “mitul grandios” al Turnului Babel.

Grecii sînt cei care, în opinia lui G. Mounin, manifestă interes cu privire la limbă în ea însăși și pentru ea însăși (p.60). Invenția revoluționară a alfabetului “pur” este pusă de autor tot pe seama grecilor, deoarece ei notează consoanele și *vocalele*: “Ei au contribuit la dezvoltarea conștientizării în privința celei de-a doua articulări a limbajului, pentru că natura limbii lor îi dusese la perfecționarea alfabetului (preluat din cel fenician)” (p.61). Teoria acrofoniei confirmă faptul că hazardul naturii lucrurilor – fonetica ioniană - a putut condiționa notarea vocalelor.

Capitolul *Antichitatea* se încheie cu prezentarea faptelor după criteriul lingvistic și cronologic: e vorba de probleme teoretice remarcabile la greci și la romani – teoriile *physei* și *thesei*, cu cei doi reprezentanți străluciți, Platon și Aristotel, teoria materialistă, antiteologică a originii limbajului la Lucretius ș.a..

Cu toate că istoria lingvisticii este la G. Mounin mai ales un inventar al problemelor de fonetică, în capitolul consacrat Evului Mediu (unde se insistă asupra rolului episcopului Wulfila, inventator al alfabetului gotic, și asupra scrierii glagolitice a episcopilor Chiril și Metodie), sînt cuprinse și descrierile și clasificările limbilor, prezentări ale unor lucrări fără ecou în epocă (*Edda* lui Snorri Sturluson) și teorii lingvistice care continuă vechiul conflict grec dintre *physei* și *thesei* - disputa dintre nominaliști și realiști. (p.78) G. Mounin găsește că teoriile filosofice din Evul Mediu, subordonate logicii (de exemplu aceea a verbului prezent în orice frază, pentru că orice frază subîntinde o judecată), vor fi piatra unghiulară a Gramaticii de la Port- Royal, tot așa cum germeii modernității în materie de semantică transpar din gramaticile “speculative” ale epocii.

Referindu-se la *Grammaire générale et raisonnée* a lui Arnauld și Lancelot, autorul consideră poate prea sever că, în ciuda elogiilor lui Saussure și Chomsky, “ea a frînat mult timp dezvoltarea unor reflecții mai obiective asupra limbajului” (p.90).

Sursa și evoluția teoriei arbitrarului semnului lingvistic constituie teme majore ale cercetării istoricului G. Mounin: “Bréal, pe care Saussure l-a ascultat de cîteva ori, era nutrit de Condillac, la care se referă în mod explicit” (p.104).

În capitolul al IV-lea (în care se abordează lingvistica secolului al XIX-lea), lucrarea are o structură axată pe activitatea întemeietorilor comparatismului și istorismului în lingvistică: R. Rask, F. Bopp – la care Mounin depistează prefigurarea ultimei fraze din *Cours de linguistique générale* (“limbile sînt studiate pentru ele însele ca obiect și nu ca mijloc de cunoaștere”); J. K. Zeuss, “simplu profesor de colegiu”, ignorat de universitarii contemporani lui; Raynouard, a cărui lucrare rămîne remarcabilă prin întinderea comparațiilor (G. Mounin descoperă includerea pentru prima oară a românei, numită *le valaque* printre limbile romanice, p.127). Asupra operei lui W. von Humboldt autorul nu insistă, credem noi, suficient, subliniind totuși temele mari prezente la filosoful german – teza acelei *innere Sprachform*, limba nu ca ergon (un produs), ci ca energiea (o forță activă), fiecare limbă reflectă o viziune a lumii care îi este proprie. G. Mounin recunoaște cu probitate că e nevoie de o veritabilă analiză istorică a operei lingvistice a lui W. von Humboldt.

Partea II-a urmează același principiu structural, analiza doctrinelor lingvistice dezvoltîndu-se în cadrul unor micromonografii consacrate marilor lingviști ai secolului al XX-lea.

Încă din *Introducere* cititorul poate fi sedus de modestia (auto) ironică a lui G. Mounin care declară că nu vrea să rivalizeze cu Lepschy sau cu De Mauro, cu atât mai mult cu cât după 1966 apăruseră bune istorii ale lingvisticii (p.155).

Pe un ton lucid, nepătimaș, dar critic – o constantă a operei sale – Mounin motivează decizia de a elabora o istorie a lingvisticii secolului XX prin opțiunea pentru un demers epistemologic, semnalând discontinuitățile istoriei, dar și filiațiile ei, fără a face un simplu inventar al doctrinelor ori “risipă de nume proprii” (p.156). Autorul nu uită nici o clipă de misiunea sa de profesor care este dator să determine citirea operelor lingviștilor, oferindu-se ca model (“*Mai întâi i-am citit, și recitit, și practicat...*” p.158); el recunoaște că punctul său de vedere – cel al unui marxist fără pretenție – nu este susceptibil de o obiectivitate pură. Tot aici (în *Introducere*) apare a doua referire la spațiul românesc al producțiilor lingvistice – versiunea în engleză a *Introducerii în lingvistica romanică* de Iorgu Iordan.

Fidel ideologiei marxiste, G. Mounin elogiază tezele lui W. D. Whitney, teze conform cărora limbajul este un fapt social, istoricul manifestînd aceeași rigoare epistemologică de delimitare a obiectului lingvisticii – limbajul.

În capitolul consacrat lui J. I. Baudouin de Courtenay descoperim un citat din *Scurtă istorie a lingvisticii* de Al. Graur și Lucia Wald (1965), fapt ce demonstrează că lingvistul francez nu a consultat ediția a III-a din 1977.

Insistînd asupra posterității lui Saussure, autorul urmărește *cupurile* epistemologice ale doctrinelor lingvisticii secolului XX.

Magistru preocupat de rolul misiunii sale, G. Mounin reînnoiește de fiecare dată îndemnul la lectură activă și la reflecție: lectură din opera lui A. Meillet, din cea a lui O. Jespersen, a cărui actualitate este perceptibilă printr-o lectură inițială și fundamentală, din opera lui Sapir și cea a lui Trubețkoi – “lectura *Principiilor de fonologie* rămînînd astăzi, pentru un ucenic în ale lingvisticii, indispensabilă și de o prospețime teoretică pătrunzătoare” (p.222).

Lui L. Bloomfield îi prețuiește autocritica de care puțini savanți sînt capabili la vîrsta matură, dar admirabilă este și caracterizarea acidă pe care i-o face acestuia: “avea ambiția trufașă de a-și marca mereu propria originalitate” (p.197).

Interesat statornic de precizia terminologică, istoricul francez observă că traducерile unor titluri ale lucrărilor lingvistice (de exemplu, la L. Hjelmslev) nu respectă originalul și pledează permanent pentru moderație în materie de inovație terminologică și metodologică. (p.243)

Fără pretenția *verdictelor definitive*, G. Mounin efectuează o radiografie a operelor unor lingviști în viață la momentul scrierii *Istoriei* ... , demers delicat și deosebit de dificil. La R. Jakobson descoperă, fără a ignora aspectele pozitive, un faimos binarism, prezent la mulți cercetători, care reduce toate problemele la opoziția dintre doi termeni, și găsește că, în ciuda descrierii funcțiilor limbii, Jakobson rămîne complet surd la calitatea poetică a unui text! (p.154)

Puternic influențat de A. Martinet, Mounin consideră că fondatorul funcționalismului este teoreticianul și practicianul cel mai complet în fonologia diacronică, el elaborînd și cel mai bun model al tipologiei lingvistice generale (p. 261). Sublinierea calităților de profesor care susține că trebuie să fie studiați lingviștii mari constituie de fapt o probă a exigenței profesorului Mounin însuși.

Despre Z. S. Harris, care “e mai mult citat decît citit” (p.267), G. Mounin afirmă că operează transferul de la distribuționalism la transformaționalism prin contactul cu Chomsky, definind (din 1954) gramatica drept “ansamblu de instrucțiuni care generează frazele unei limbi” (p.276). Este relevantă la Harris inițierea unei gramatici transfractice, aspect mai puțin comentat al operei sale la momentul scrierii *Istoriei*..., dar care se bucură de notorietate astăzi.

Volumul se încheie, de fapt, cu cea mai întinsă micromonografie, aceea consacrată lui N. Chomsky, “promotorul uneia dintre cele mai noi viziuni asupra limbajului” (p.357). Construcțiile

și deconstrucțiile teoretice mereu supuse revizuirii generează dificultăți în surprinderea și dominarea ansamblului operei sale, mărturisește Mounin. Trecînd în revistă precursorii și inovațiile modelului epistemologic chomskyan (cu insistență asupra dublei accepții a conceptului *teorie*), i se reproșează caracterul episodic, anorganic, atomizat, al exemplelor care nu constituie încă un început de descriere metodică a unei limbi. Nu lipsește nici din această secvență a lucrării predilecția lui Mounin pentru descoperirea cauzelor evoluției științifice și a carierei didactice: el emite supoziția “că Chomsky ar fi fost profund condiționat de modul american de cercetare, concurențial, agresiv, și adesea tinzînd spre spectaculosul pe termen scurt” (p.303)

Fiecare capitol este însoțit de o bibliografie care îmbogățește trimiterile din textul propriu-zis, cu precizări și caracterizări succinte ale lucrărilor menționate.

Cu detașarea necesară cunoașterii științifice, plin de admirație față de omul de știință și vădînd afinități cu multe din ideile emise de cărturarii lumii, G. Mounin realizează o istorie mai ales cauzală a lingvisticii care surprinde majoritatea problemelor limbajului, deși autorul ei o consideră un *hand-book*; “lingvistul tînăr și cel mai puțin tînăr va avea însă șansa de a lua cunoștință de acea lungă poveste a eșecurilor și impasurilor predecesorilor, instructivă ca și aceea a succeselor și progreselor lor, atît pentru psihologia cercetătorilor, cît și pentru morala, metodologia, epistemologia și poate chiar deontologia sa”(p.11)

Rodica Nagy